

УДК 351.74:338.2(-91)«1917»

Валерій Васильович СОКУРЕНКО,

доктор юридичних наук, доцент, генерал поліції третього рангу,
ректор Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8923-5639>

ПОЧАТОК ПІДГОТОВКИ ОХОРОНЦІВ ПРАВОПОРЯДКУ В ХАРКОВІ (1917 Р.)

В указі Президента України № 17/2016 від 22 січня 2016 р. «Про заходи з відзначення 100-річчя подій Української революції 1917–1921 років» указується:

«З метою вшанування традицій боротьби за незалежність і соборність України та військової звитяги захисників рідної землі, творців національної державності, тисячолітньої історії державотворення нашого народу, визнання історичного значення подій, пов'язаних із визвольною боротьбою початку ХХ століття та утвердженням української державності у формі Української Народної Республіки, Української Держави і Західноукраїнської Народної Республіки, їх значення для відновлення Україною незалежності у 1991 році, утвердження історичної єдності земель, консолідації суспільства, зміцнення міжнародного авторитету України та у зв'язку зі 100-річчям подій Української революції 1917–1921 років **постановляю:**

1. Проголосити 2017 рік Роком Української революції 1917–1921 років.

2. Визначити вшанування подій та видатних учасників Української революції 1917–1921 років одним із пріоритетів діяльності органів державної влади на 2017–2021 роки» [1].

Серед важливих подій Української революції слід відзначити діяльність щодо створення нових, суто українських органів охорони правопорядку та підготовку кадрів для них.

13 листопада 1917 р. Генеральний Секретаріат Української Народної Республіки прийняв Статут Вільного козацтва України. Перед Вільним козацтвом було поставлено завдання підтримувати «спокій в Україні» та охороняти «громадян та добро мешканців від знищення та пограбування» [2]. Вільне козацтво виникло у процесі розвалу царської армії з лютого по травень 1917 р. для захисту сіл, а згодом і Української держави в умовах зростання громадського безладу й бандитизму, з метою охорони правопорядку, свободи і народовладдя в Україні. Це були національні добровільні військово-міліційні формування доби Української революції 1917–1920 років, що діяли в Україні та на Кубані. Перші загони Вільного козацтва з'явилися навесні 1917 на Звенигородщині (Київська губернія) як протидія збільшовиченим загонам демобілізованих солдатських та армійських дезертирів. Їх створювали за козацьким звичаєм у вигляді територіальної самооборони з виборною старшиною. Особливого поширення Вільне козацтво набуло на Київщині, Чернігівщині, Полтавщині – землях, що раніше входили до складу Гетьманщини і на яких збереглися козацькі звичаї та традиції, а також на Херсонщині, Одещині, Поділлі, Волині, Харківщині. А 3 (16) – 7 (20) жовтня 1917 р. у Чигирині на Черкащині відбувся Всеукраїнський з'їзд Вільного козацтва, на якому були присутні 200 делегатів, що представляли 60 тисяч організованих вільних козаків.

У науковій літературі існують дві основні точки зору щодо діяльності Вільного козацтва. Прибічники першої з них вважають, що Вільне козацтво було частиною загальноукраїнського військового руху. Друга точка зору, до якої ми приєднуємося, відстоює думку про те, що вільнокозацький рух за своєю структурою та функціональними завданнями ближче стояв до правоохоронних силових структур держави, ніж до регулярного війська. Аргументи на користь цієї точки зору полягають у тому, що домінантою вільнокозацького руху став захист внутрішньодержавного порядку та спокою, а боротьба із зовнішньою загрозою покладалася на українізовані полки регулярної армії. Крім того, організаційна структура Вільного козацтва тяжіла до відокремленого статусу в суспільному ладі України. Підпорядкування безпосередньо Центральній Раді, самостійне вирішення усіх організаційних питань без будь-якої залежності від урядових органів визначали своєрідне привілейоване становище Вільного козацтва.

У § 2 Статуту Вільного козацтва України йшлося, що «для здійснення своїх завдань товариства Вільного козацтва організовують зібрання, лекції, курси ...» [2]. Це означало початок цілеспрямованої підготовки охоронців правопорядку в Україні та в Харкові зокрема. Слід також відзначити, що саме в цей час робітники деяких харківських заводів досить наполегливо

висловлювали вимоги про формування загонів Вільного козацтва [3]. Організаційні збори, які проголошували створення підрозділів Вільного козацтва в Харкові, відбулися 29 листопада 1917 р. На них було обрано отамана вільних козаків у Харкові, яким став Козієнко [4]. Офіційно про створення харківського Вільного козацтва було повідомлено 2 грудня 1917 р. До цього дня вже було організовано штаб, який розміщувався в «Українському домі» (будинок колишнього Дворянського зібрання на Миколаївській площі, зруйнований у 1943 р.), відбувалося формування куренів з робітників-українців міста [5]. На ті часи у Харкові існувало два товариства Вільного козацтва, в яких нараховувалось 75 членів [6]. Інструкторами для козаків стали вояки 2-го Українського полку [5]. Через складну воєнно-політичну та криміногенну ситуацію в місті заняття розпочалися вже на другий день після проголошення створення підрозділів Вільного козацтва в Харкові, тобто 30 листопада 1917 р. Вони відбувалися все в тому ж «Українському домі». Ці висновки автором зроблено на підставі порівняння різних джерел, у тому числі спогадів та автобіографій цілої низки активних учасників і сучасників тих подій (П. С. Кука, І. С. Цветкова, І. Ф. Богданова, Г. Ю. Голишева, О. Д. Зубенка, П. О. Пушечникова, Г. І. Фурсова, В. Є. Маєвського), а також розшифрованих стенографічних записів бесід із деякими з них, які дожили до 1970-х рр. (у цьому випадку йдеться про Л. С. Морозова, Г. Ф. Самойлова й І. Г. Кривоконя). Тому цей день, 30 листопада 1917 р., ми і вважаємо *днем початку підготовки українських кадрів охоронців правопорядку в Харкові*.

Крім того, слід зазначити, що певна військово-правоохоронна підготовка кадрів у цей період проводилася також інструкторами відділу з формування Вільного козацтва при Генеральному військовому комітеті з Києва, які наприкінці листопада 1917 р. тричі приїжджали до Харкова й проводили інструктаж. Так, вони протягом останньої декади листопада 1917 р. виступили в Харкові на з'їзді інструкторів Центральної Ради на Слобожанщині, Слобожанському губернському з'їзді та Харківському з'їзді селянських спілок. Як указується у звіті Українського Генерального Військового Комітету щодо формування вільного козацтва від 1 грудня 1917 р., їх виступи стосувалися організації Вільного козацтва та його вишколу. Усіма зазначеними з'їздами було постановлено розпочати організацію Вільного козацтва. «Делегати з'їздів, – йдеться у звіті, – надзвичайно уважно поставилися до цієї організації і в своїх промовах яскраво підкреслювали не тільки необхідність, але й негайне заснування таких товариств. Було прийнято рішення про влаштування курсів для інструкторів Вільного козацтва» [6].

Однак це був лише один з етапів цього процесу, і він мав своє коріння та продовження.

Список бібліографічних посилань

1. Про заходи з відзначення 100-річчя подій Української революції 1917–1921 років : указ Президента України № 17/2016 від 22.01.2016 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/17/2016> (дата звернення: 02.11.2017).
2. Статут вільного козацтва України // Міністерство внутрішніх справ України: події, керівники, документи та матеріали (1917–2017 рр.): в 3 т. Т. 1. Міністерство внутрішніх справ за доби УНР та Української Держави (1917–1920 рр.) : наук. вид. / авт. кол.: М. Г. Вербенський, О. Н. Ярмиш, Т. О. Проценко, В. М. Чисніков та ін. Київ, 2012. С. 118.
3. Віча. *Нова громада*. 1917. № 3. С. 3.
4. Вільне козацтво. *Нова громада*. 1917. № 17. С. 3.
5. Довбищенко М. Проблеми утвердження української державності на Слобожанщині у період Національно-визвольної революції. *Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка*. 2014. № 1 (17). С. 50.
6. Повідомлення Українського Генерального Військового Комітету щодо формування вільного козацтва. *Вісник Генерального Секретарства військових справ Української Народної Республіки*. 1917. 1 груд.

Одержано 06.11.2017